

Stut Theater

Hennie Wiersma / Harry Broekman

Introductie

In 1976 willen vrouwen uit de Utrechtse wijk Pijlsweerd het vierjarig bestaan van hun huurcomité vieren met een toneelstuk, dat over hun acties gaat. Een comitélid, Hennie de Jong komt daarvoor terecht bij Jos Bours, dramaturg aan de toenmalige Academie voor Expressie en Marlies Hautvast, docente drama en werkend in een vormingscentrum voor jongeren. De comitéleden vertellen over de buurt op zo'n levendige manier dat de professionals voorstellen: "Wij moeten dat niet spelen, dat moeten jullie zelf spelen." Dit gebeurt en met zo'n groot succes, dat een jaar later de mensen uit die buurt opnieuw een toneelstuk maakten.

Zo is een troupe ontstaan. Ineke van Adrichem, Frans Blom, Peter van der Hoek, Ruth van Koesveld en Carel Meyer vormden de Toneelbegeleidingsgroep Stut. Stut is een buurttoneelvoorziening, die theater maakt met mensen uit (arbeiders-)buurten. Het gaat om theaterproducties waarin de bewoners hun leven in de wijk tot uitdrukking brengen.

Internationaal heet dit Community Theatre. Destijds was echter niemand in Nederland op die manier bezig. Je had wel politiek theater en vormingstoneel, maar dat werd altijd gespeeld door professionele acteurs. Er was geen enkel initiatief waar de bewoners de hoofdpersonen zijn en spelen vanuit eigen ervaring. We spreken over de jaren '60-'70, dat is de periode waarin de initiatiefnemers opgroeiden en studeerden. Dat was een politiek zeer actieve tijd. Oorlog in Vietnam, bezettingen van scholen en universiteit, alom werden er fabrieken gesloten, waardoor arbeiders afgedankt werden. Marlies Hautvast werkte in een vormingscentrum voor werkende jongeren en was betrokken bij een film over aan de kant gezette Limburgse kompels. In de buurt waar ze woonde viel het haar ook op hoe intens en levendig de bewoners zich door de tegenstrijdigheden van het leven van alledag wisten te bewegen. Hun taal en lichaamsuitdrukkingen: ze ontdekte daar de theatrale kwaliteiten en mogelijkheden van. Haar drijfkracht is de wil tot een betere wereld gekoppeld aan de lust in theater de talenten van de buurtbewoners te ontwikkelen. Zij wilde de mensen zelf aan het woord laten over de ingrijpende veranderingen in hun bestaan. Zij wilde die mensen een middel in handen geven om hun eigen leven tot uitdrukking te brengen. Niet dat daarmee de maatschappij zou veranderen. Wel kun je zo op toneel bij het gevoel van mensen komen; dat is soms zinniger dan de zoveelste standpuntendiscussie.

Burgers worden zo producenten van hun eigen cultuur. Utrechts subsidiegeld wordt zo gebruikt om theatrale middelen in te zetten voor een categorie bewoners die in de media nauwelijks hun verhaal kwijt kunnen. "Het verhaal van binnenuit" komt op de planken.

Als Stut dat verhaal opvoert, ontstaat er intensief en spontaan communicatie met mensen in de zaal. In de praktijk blijkt dat bij dit type theater je artistieke ambities kunt realiseren zonder daarmee het verhaal af te nemen van de mensen die het spelen, de wijkbewoners. De dramaturgie heeft als bijkomend effect dat er ook op beleidsniveau meer aandacht komt voor die wijken.

Initiatiefnemers en vrijwilligers

De bewoners uit oude en nieuwe Utrechtse volkswijken die bij Stut theater maken, betreffen laaggeschoolde mannen en vrouwen van alle leeftijden en nationaliteiten. Stut werft deze mensen niet op de noemer amateurtoneel, maar op hun inzet om levenservaringen te vertalen naar een theatervorm. Stut wil mensen op hun eigenheid aanspreken en die laten communiceren met buurtgenoten. Stut werkt niet met één vaste groep bewoners. Het aantal spelers varieert van minimaal 3, naar enkele dozijnen

Na het 10-jarig bestaan wilde Stut een stap verder zetten. Niet steeds meer op een nulpunt beginnen door de vraag de buurt in te gooien: "Wat zullen we als onderwerp kiezen?" Stut ging de thema's die er leven in een wijk benoemen en daarop mensen mobiliseren.

Voorstellingen werden zo meer themagebonden en vrijwilligers werden gericht uitgenodigd vanuit hun ervaring met dat thema.

Voordeel van deze werkwijze is, dat je met een groep meer de diepte in kunt. Dat bleek winst, want je merkt dat bewoners over het thema heel veel te vertellen hebben.

Zo'n thema was onder meer de WAO. WAO was een hot item, want mensen werden niet ontslagen maar via een glibberige weg de WAO ingedrukt. Ze maakten een productie met mensen uit een staalfabriek, de bouw en de schoonmaak. Stut ging hierna vaker specifieke groepen in de samenleving opzoeken om voor hen te spelen.

Daarnaast veranderden de wijken, ze werden kleurrijker. Tot dan toe speelde Stut alleen met Nederlandse autochtone buurtbewoners. Die mensen hadden zorgen over de veranderingen in hun wijk. In de toneelgroepen werd de migratie steeds meer onderwerp van gesprek en niet altijd op de leukste manier. Stut wilde die problematiek niet exclusief spelen met Nederlandse bewoners, doch met de nieuwkomers erbij.

Hoe echter de buitenlanders erbij betrekken? Het bleef een aanhoudende zorg. De doorbraak ontstond toen contact werd opgenomen met Antoinette Arts, opbouwster in Kanaleneiland. Zij begeleidde een werkgroep sociale veiligheid, alsook een Marokkaanse koffieochtend, een Turkse theemiddag en een Hollandse kaartochtend. Vanuit die verschillende hoeken kwamen alle verhalen bijeen en bleek dat iedereen elkaar van alles de schuld gaf. Antoinette Arts vroeg de vrouwen in een gezamenlijke groep te gaan zitten om in die groep te gaan praten over de dingen die hen bezig hielden, zodat ze op den duur met elkaar een toneelstuk erover konden maken.

Dat lukte.

Het blijft echter moeilijk. Marokkaanse vrouwen zijn niet makkelijk naar het toneel te krijgen. Wel als publiek in de zaal, gaandeweg juist met hun man, maar ze kennen het toneelpodium niet als vorm. Dat is voor hen onbekend, bestaat vaak in hun leven niet. Je bent eigenlijk een hoer als je

zo laat zien, is de gedachtegang bij veel vrouwen van Marokkaanse afkomst in de Utrechtse arbeiderswijken. Turkse vrouwen staan meer open, maar bij Marokkaanse blijft het moeilijk. Om het toneelproject toch succesvol te laten zijn, worden door heel Utrecht gesprekken gevoerd met groepen als Turks Ouderen comité, Marokkaanse Ouderraad, bewonersorganisaties en buurtopbouwwerkers. De verschillende nationaliteiten zie je terug in de zaal, want de mensen komen om “hun” spelers te zien.

Profijtgroepen

Een ontwikkeling van de laatste jaren is dat we niet alleen buurtbewoners in de zaal hebben zitten, maar ook functionarissen van instanties die in de buurt werken. Bijvoorbeeld bij “Krulletjes”, een stuk gespeeld met Turkse en Marokkaanse VMBO leerlingen, zaten in de zaal ook mensen van de GGD, jeugdhulpverlening, scholen, jongerencentra, wijkbureaus en de politie. Politieagenten speelden ook mee in het toneelstuk. Het kostte veel energie hen erbij te houden, maar het bleek nuttig. Op deze manier leren functionarissen en bewoners elkaar op een andere manier kennen. De politie in Utrecht maakt ook steeds meer gebruik van het middel theater bij haar voorlichting.

Draagvlak

Stut heeft altijd actief gelobbyd bij politici en ambtenaren. Stut nodigt hen uit naar voorstellingen te

Cultuur

Tranen in de regen - over opvoeding

komen, dat werkt enthousiasmerend. Belangrijke steunpilaren door de jaren heen: Hoofd culturele zaken bij de gemeente, Hennie van Tilburg en zijn medewerker Martha ter Stegge.

Nora Rozemond van de Stichting Kunstzinnige Vorming kent Stut van begin af aan en heeft de troupe met raad en daad bijgestaan. Voor betrokkenheid van vooral allochtone bewoners (met name vrouwen) heeft opbouwwerkster Antoinette Arts van Kanaleneiland gezorgd.

Er zijn maar weinig mensen op niveau, die zich in dit type theater verdiepen. Daarom is voor Stut van bijzonder belang Eugene van Erven. Hij werkt in Utrecht aan de Universiteit en doet onderzoek naar community theatre, film en boek. Stut zit in zijn netwerk, naast groepen uit Latijns America, de Filipijnen, Costa Rica en Kenia. Stut heeft de uitwisseling tussen beoefenaars van community theatre actief bevordert. Dat geeft waardering en kader aan dit soort werk.

Stut heeft altijd medewerking gehad van de voormalige PSP, maar die had geen macht in Utrecht. Binnen de PvdA was de toenmalige wethouder van Financien Van Lith de Jeude, (huidig burgemeester van Deventer) belangrijk voor de subsidietoekenning. Hij kwam kijken en vond ook dat Stut vanuit de portefeuille Cultuur gesteund moest worden. Dat was en is nog altijd niet vanzelfsprekend. Stut wordt vaak in het hokje van welzijnswerk geplaatst. In de politiek blijkt de opvatting hardnekkig, dat als

je met de mensen in de achterstandswijken werkt, je feitelijk met welzijn bezig bent.

Een principieel standpunt van Stut is, dat zij beoordeeld wil worden op theater maken. Theater heeft een eigenstandige culturele functie. De betekenis mag niet verengd worden tot voorlichtingsinstrument of opvoedingsmiddel. Het is geen welzijnswerk. Het kan wel het welzijn van mensen bevorderen, maar dat is niet het uitgangspunt. Hoewel Stut dus zeer professioneel met theater maken bezig is, wordt gesteld: "kan het niet wat goedkoper, met Melkertbanen bijvoorbeeld?" Het antwoord van Stut luidt: "Waarom zou je bij dit soort theater werken met mensen in een Melkertbaan? Omdat de bewoners van deze wijken wel met wat minder zouden kunnen? Dat is toch absurd?"

Begeleiding en Werkwijze

Stut haakt in op dingen waar de mensen mee bezig zijn. Om zo verbanden en initiatieven die al in de samenleving zitten, bespreekbaar te maken; opdat de onderlinge beeldvorming gaandeweg verbetert.

De regisseur leidt de bijeenkomsten met de aspirant-spelers, de schrijver is aanwezig en noteert uitspraken. Er loopt altijd een tape mee. Zo leert de schrijver de karakters, de houdingen en de taaleigenheden van de spelers kennen. Zo kan hij de rollen straks naar de mensen toe schrijven. Dan is de afstand tussen de rol en de persoon heel klein en dat is belangrijk voor mensen zonder toneelopleiding. De schrijver bewerkt in dramatisch opzicht de ervaringen.

De afgelopen drie jaren zijn bijvoorbeeld stukken gemaakt met Turkse, Nederlandse en Marokkaanse ouders (Tranen in de Regen, 1997). Voorts een stuk over de geschiedenis van de Fruitbuurt en een over de Zeven Steegjes met bewoners uit deze typisch oude volksbuurtjes. Voorts speelde Stut een stuk over liefde op leeftijd met bewoners uit Sterrenwijk en Ondiep (Liefde 1999), een stuk over de problemen van veel jonge Marokkanen om op het goede pad te blijven (Zonen van de Maghreb, 1999).

Succes

Het succes van dit werk is niet alleen gebaseerd op de manier waarop mensen aangesproken worden om met hun ervaringen te werken. Ook de contacten die Stut heeft opgebouwd in de wijken zijn van groot belang. Wanneer Stut in buurthuizen of andere instellingen optreedt, is er meer aan vooraf gegaan dan alleen een affiche ophangen. De echte werving van bezoekers gebeurt door persoonlijke contacten in de buurt met alle groepen. Als een voorstelling uitkomt, dan vindt een première van

Eigenheid als bron

" Wanneer je met mensen gaat werken vanuit hun levenservaring, dan bouwen zij van daaruit ook een analyse op, veel intuïtiever, maar wel degelijk een analyse hoe dingen in elkaar zitten. We hebben afgeleerd, dat je hun iets te leren hebt op dat gebied. Wel op gebied van theater maken, niet van: je moet je levenservaring op een juiste manier interpreteren.

Wij moesten leren luisteren en de juiste vragen leren stellen, dat is ook moeilijk voor mensen die gestudeerd hebben. "... " Gesprekken over thema's zoals opvoedingsproblemen kunnen snel ontaarden in discussies over 'de juiste aanpak', waarbij mensen standpunten ventileren. Wij proberen nu juist te ontsnappen aan zo'n niet-dynamische benadering. Ervaringen zichtbaar maken en met elkaar delen, dat is waar we in deze fase op uit zijn. Wat voor ervaringen zitten er verborgen achter een standpunt? Soms samen, soms apart, we letten nog steeds op de passende mix van allochtoon en autochtoon. Buitenlanders kregen jaren geleden plots veel aandacht, je ving heel makkelijk subsidie. We hebben echter voortdurend gezegd, we moeten de autochtone groep blijven bedienen, want dat is juist de groep, waar de aandacht van afgehaald is. Zij voelen dat zij op een zijspoor gezet worden en kunnen daarom rare dingen gaan doen. Mogelijk sluiten zij zich op, willen met niemand meer contact of komen slechts negatief naar buiten. "

drie dagen plaats in Utrecht. Een uitgebreid bestand van personen en organisaties ontvangt mail; ook de pers wordt ingeschakeld.

Zo heeft Stut Theater een dubbele kwaliteit ontwikkeld: de contacten met buurten en bewoners enerzijds en anderzijds de artistieke vertaling van die contacten in aansprekende toneelproducties.

In het kader van het Grote Steden Beleid zou, volgens Stut, iedere wijk zijn buurttheater moeten hebben.

In de toekomst wil Stut internationaal de contacten rond community theatre verder uitbouwen en de ervaringen van Stut verder overdragen op jonge theatermensen.

Organisatie

Rond 1994 was er intern debat bij Stut. Er was een groep mensen die er een meer exclusieve toneelgroep van wilden maken. Zij verloren het pleit. De andere groep met daarin ook de initiatiefnemers, blijft trouw aan de oorspronkelijke uitgangspunten. Dit leidde tot een breuk binnen de groep.

De huidige rechtspersoon is een stichting. Het gaat er thans meer hiërarchisch en formeler dan vroeger aan toe. Frans de Vette (zakelijke leiding) en Marlies Hautvast (artistieke leiding en regie) vormen de directie. De overige taken worden ingevuld door: Jos Bours (teksten en dramaturgie), Elsbeth Reijmers (acquisitie en publiciteit), Ingeborg Hornsveld, Tecla Hobby en Donna Risa (regie), Nanda Coppens en Bart Heijnemans (techniek), aangevuld met Wilco Boekhorst als stagiair.

Financiën

In de beginjaren werkten de leden van de troupe onbetaald. De mensen van Stut studeerden en/of bekostigden hun levensonderhoud met parttime baantjes. Zo schiepen zij de mogelijkheid om aan dit type toneel te werken. Drie jaar na de oprichting vindt de theatergroep, dat hetgeen zij te bieden hebben professioneel gemaakt moet worden.

De subsidieaanvragen worden naar een aantal plekken gestuurd: waaronder het Ministerie van CRM. Per 1 januari 1980, verkrijgt de groep voor een periode van 3 jaar f 60.000,- p.j. experimentensubsidie. Na wederom 3 jaar beschouwt het

Ministerie het experiment als geslaagd. De gemeente Utrecht wordt geacht de subsidiëring over te nemen, maar aarzelt daarover. De beslissende raadsvergadering wordt bezocht door 80 spelers. Met succes, er wordt f 100.000, – voor een jaar toegekend. Aanvankelijk zou het geld ondergebracht worden bij de Stichting Kunstzinnige Vorming. Echter, wederom na actie, verkrijgt en behoudt Stut zelfstandig de subsidie. Het budget bestaat thans uit diverse jaarlijkse subsidies:

- Structurele subsidie Gemeente Utrecht: € 321.750;
- Ministerie van OC&W: € 49.500;
- Incidentele subsidies;
- Bijdragen in de dagkosten bij optreden. Betaald moet worden voor een touringcar voor spelers en de apparatuur. Deze zijn in de begroting om-niet verwerkt.

De spelers worden niet betaald, dus de uitkoopkosten kunnen redelijk laag blijven. Ook vanwege de subsidies wordt niet commercieel gewerkt en dat wil Stut ook niet: dan worden niet de mensen bereikt die zij willen bereiken. De entree voor de voorstellingen bedraagt meestal niet meer dan € 2,50.

Ontwikkeling en toekomst

Stut geeft workshops en leidt regisseurs op. Uitwisseling van ervaringen, in binnen- en buitenland, is een belangrijk aandachtsveld. Bij het 20 jarig bestaan werd een congres georganiseerd zowel voor binnenlandse als buitenlandse gasten. Bij het 25 jarig zal Stut opnieuw landelijk bekendheid geven aan het belang van dit type theater.

Informatie

STUT Theater
Lange Lauwersstraat 69
3512 VH Utrecht
(030) 231 18 01

Contactpersoon Elsbeth Reijmers

website www.stut.nl